

قبسی از اسرار عرفانی مسجد

عالیه جعفری

چکیده

در این مقاله پس از ذکر مقدمه‌ای کوتاه با استناد به روایات و احادیث، مسجد را زیارتگاه موحدان شناسانده و معناى عمارت مسجد تبیین گردیده و با اشاره به معبد در اسلام و دیگر ادیان الهی، مسجد کانون پرستش خالصانه، خانه ذکر و یاد خدا دانسته شده و تأکید پیشوایان دین بر جنبه‌های عبادی مسجد و بر لزوم به جا آوردن نمازهای واجب و مستحب در مسجد تأکید گردیده است. همچنین از دعا در مسجد و فضیلت ذکر و یاد خدا در آن یاد شده و سکونت در حوار عرش، پاداش اهل مسجد معرفی شده است.

در این مقاله، سازنده مسجد ولّی اللّٰه و مسجد بازار آخرت و برترین مکان‌ها در زمین شناسانده شده است و با استناد به روایتی از تسبیح زمین برای انسان‌های مسجیدی یاد شده است و در حدیث دیگری از حضرت رسول صلی اللّٰه علیه و آله آمده که: اگر دیدید شخصی مرتب به مسجد رفت و آمد می‌کند به ایمان وی شهادت دهید.

بدینسان مسجد و حضور در آن افزون بر پاداش اخروی، دارای آثار و مواهب معنوی بر آدمیان است.

۱. مسجد، سرای معشوق

مسجد کانونی درخشان است که انوار تابناک الهی را برگستره زمین می‌پراکند: «المساجد انوار اللّٰه»؛ مسجد جایگاه دعا و بازگشت به سوی خداوند در طوفان هولناک حوادث جانکاه و غم‌های طاقت فرساست.^۱ مسجد، برترین و گرمی‌ترین مکان‌های زمین است آن‌سان که دوستداران و اهل مسجد نزد خداوند دوست داشتنی و گرمی‌اند.^۲

مسجد، در جایگاه اصیل خویش بنایی است مبارک، فرخنده و به دور از کژی و گمراهی، چنان که اهل مسجد نیز مبارک و فرخنده و برکنار از ضلالت و گمراهی‌اند.^۳ خداوند مهربان به یمن وجود مسجدیان، فرو فرستادن عذاب و خشم خویش را بر جامعه‌ای که در سایه دست یازیدن به گناه و سرکشی، شایسته کیفر گشتند، به تأخیر می‌افکند.^۴

موحدان شیعه و خداجوی، مسجد را زیارتگاهی ملکوتی می‌دانند:

«ألا طوبی لعبد توضع فی بینه ثم زارنی فی بیتی...»^۵.

مسجد در نگاه آنان پارکگاه خاص دوست^۶ و مهمان سرای حضرت حق است.^۷ ضیافت‌کده‌ای که میزبان آن خداوند است^۸ و دست لطف و نوازش او جان و دل مهمان را می‌نوازد. آنان در این پارکگاه الهی با عبادت خالصانه و در سایه لطف خاص حق به قرب وی نایل می‌آیند. در دستیابی به این آرزوی بلند آن‌سان برآمد و شد به مسجد و انس و آشنایی با خانه دوست پای می‌فشرند که گویی مسجد خانه آنان است.

در این حضور عاشقانه، شب و روز برای آنان یکسان است. تاریکی شب و دیجور و سختی و رنج پیمودن راه، زیون‌تر از آن است که آنان را از حضور در مسجد باز دارد. چه آنان نیک می‌دانند که هرگام متواضعانه‌ای در مسیر آمد و شد به مسجد خود نشانی از بندگی و خاکساری به آستان و سرای معبود است.^۹

۱. وسائل الشیعه، شیخ حرعاملی: ج ۵، ص ۲۶۲، روایت ۳.

۲. وسائل الشیعه، شیخ حرعاملی: ج ۱۲، ص ۳۴۴، روایت ۱.

۳. مستدرک الوسایل، میرزا حسین نوری: ج ۳، ص ۲۵۵، روایت ۲.

۴. همان: ص ۳۶۶، روایت ۳.

۵. وسائل الشیعه: ج ۱، ص ۲۶۸، روایت ۵.

۶. وسائل الشیعه: ج ۳، ص ۴۲۲، روایت ۱ تا ۵.

۷. وسائل الشیعه: ج ۳، ص ۸۴.

۸. همان: ص ۲۶۸، روایت ۵.

۹. وسائل الشیعه: ج ۳، ص ۴۸۳، روایت ۲.

مسجد برای اهل ایمان، بازار آخرت است.
«المساجد سوق من اسواق الآخرة».^{۱۰}

۲. عمارت مسجد آبادانی ویرانه دل خویش
رسول اکرم صلی الله علیه وآله فرمود:

«هنگامی که خداوند متعال مشاهده نماید اهل سرزمینی راه زیاده روی در گناه و سرکشی را پیش گرفته اند اما در میان آنان سه گروه از مؤمنین یافت می شوند، آنان را ندا دهد که ای اهل عصیان! اگر چنین نبود که در میان شما گروهی از مؤمنین برای جلال من با یکدیگر دوستی و محبت ورزند و گروهی دیگر با نماز خود زمین و مساجد مرا آباد کنند و گروهی دیگر که سحرگاهان برای خوف از من استغفار نمایند، عذاب خویش را بر شما نازل می نمودم و به شما توجهی نداشتم».^{۱۱}
در حدیث دیگری ایشان می فرمایند:

«إذا رايتم الرجل يعتاد المساجد فاشهدوا له بالایمان لان الله يقول:
انما يعمر مساجد الله من آمن بالله».^{۱۲}

«اگر دیدید شخصی مرتب به مسجد رفت و آمد می کند به ایمان وی شهادت دهید؛ زیرا خداوند متعال می فرماید: تنها کسانی مساجد خدا را آباد می کنند که به خداوند ایمان داشته باشند».
از این روایت شریف استفاده می شود که باطن اهتمام به تعمیر مسجد، تلاش برای ساختن دل خویش است. پس خوشا به حال سازندگان مسجد و آبادگران ملك دل.

۳. ترجیح خواسته معشوق بر خواسته خود

در حدیثی متواتر از رسول خدا صلی الله علیه وآله آمده است:

«اعطيت خمسا لم يعطها احد قبلي، جعلت لي الارض مسجدا
و طهورا...».^{۱۳}

«پنج چیز به من عطا شده که به هیچ يك از پیامبران پیشین داده نشده، از جمله آنها این است که همه زمین برای من، مسجد و خاک آن، وسیله طهارت است...».

این حکم، افزون بر آن که تخفیفی بزرگ برای امت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم است؛ گویای نکتۀ لطیف نیز هست. عارفان وارسته، در سخنان خویش بدین نکته اشاره نموده اند. یکی از عالمان الهی در این باره می گوید:

«وقتی پروردگار هر جایی را که ما اختیار می کنیم و به او نسبت می دهیم و آن را محل ملاقات قرار می دهیم و آن جا در محضرش حاضر می شویم و زیارتش می کنیم، برای ما مسجد قرار دهد و با ما همان طور که می خواهیم رفتار فرماید، معنایش این است که تعیین مجلس ملاقات و حضور را به اختیار ما واگذار فرموده و این از بزرگترین بزرگواری هاست».^{۱۴}
به هر روی، برای امت پیامبر خاتم صلی الله علیه وآله وسلم همه زمین، پرستشگاه است؛ ولی

مجاهاهی خاص و محضری ویژه است که معشوق و محبوب حقیقی عالم، آن جا را بر سایر امکانه برای ملاقات ترجیح می دهد و کلام عاشق است که جایی غیر از پسند محبوب را اختیار نکند.

در حقیقت، کسی که مسجد را برای نماز انتخاب می کند، خواسته خدا را برخاسته خود ترجیح داده و مکانی را برای ملاقات برگزیده است که محبوب بیشتر می پسندد.

۴. فقط یاد او رواست

¹⁰ . مستدرک الوسائل، میرزا حسین نوری: ج ۳، ص ۳۶۱، روایت ۱۳ .

¹¹ . مستدرک الوسائل: ج ۳، ص ۳۶۷، روایت ۳ .

¹² . مستدرک الوسائل: ج ۳، ص ۳۶۲، شماره ۱۸ .

¹³ . وسایل الشیعه: ج ۳، ص ۴۲۳، روایت ۲ .

¹⁴ . پرواز در ملکوت، مجتمعل بر آداب الصلوات امام خمینی سید احمد فهري: ج ۳، ص ۲۲۸، انتشارات نهضت زنان مسلمان، تهران، ۱۳۵۹ .

زینت مسجد با طلا و نقاشی کردن آن، خرید و فروش، قضاوت کردن، اقامه حدود در مسجد، راه دادن دیوانگان به مسجد، بلند کردن صدا، به زبان آوردن سخنان بیهوده، اعلام اشیای گمشده و پیدا شده و اموری از این دست، هر يك می‌تواند انسان را از توجه شایسته به نماز و عبادت و خداوند باز دارد. از همین‌رو از انجام دادن آنها در مسجد نهی شده است. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم خطاب به شخصی که در مسجد اعلام می‌کرد چیزی را گم کرده است و هم خطاب به کسی که در مسجد به تراشیدن تیر مشغول بود، فرمودند:

«... انها لغیر هذا بنیت...»
«مسجد برای کارهای دیگری ساخته‌اند»^{۱۵}

از چنین سخنان گهرباری به روشنی استفاده می‌شود که مسجد در اسلام، محلی برای عبادت و یاد خداست.

پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم خطاب به کسی که در مسجد شعر می‌سرود فرمودند:

«... انما نصیت المساجد للقرآن»^{۱۶}

«... مساجد را برای قرآن خواندن ساخته‌اند».

و در مقام بیان فضیلت مسجدسازی می‌فرمایند:

«من بنی مسجدا لیذکرالله فیه بنی له بیت فی الجنة»^{۱۷}

«اگر کسی مسجدی را به این انگیزه که یاد خدا در آن شود، بنا نهد،

خانه‌ای در بهشت برای او ساخته می‌شود».

این روایات بیانگر آن است که در مسجد باید تنها یاد او — جل اسمه — را روایت

و از غیر یاد او پرهیز کرد.

۵ . سائل باید از خانه خود به خانه کریم رود!

از پاره‌ای روایات چنین بر می‌آید که دعا در مسجد، دارای فضیلتی ویژه است؛ تا آن جا که حتی از عبادت‌هایی همچون تلاوت قرآن کریم، برتر به شمار آمده است.

معاویه ابن‌عمار می‌گوید: از امام صادق علیه‌السلام پرسیدم: دو نفر به مسجد وارد می‌شوند و در يك زمان به نماز می‌ایستند. یکی بیشتر به تلاوت قرآن می‌پردازد و دیگری بیشتری وقت خود را دعا می‌خواند و هر دو در وقت معینی از مسجد خارج می‌شوند، کار کدام يك از این دو برتر است؟ امام فرمودند:

«عمل هر دو دارای فضیلت است».

راوی می‌گوید: به امام گفتم: می‌دانم که هر دو عمل نیکو و دارای فضیلت است.

امام فرمودند:

«دعا برتر است. آیا سخن خداوند متعال را نشنیده‌اید که فرموده است:

دعا کنید تا خواسته‌هایتان را اجابت نمایم؛ آنان که از عبادت من سرپیچی

می‌کنند به زودی با حالت خواری و زبونی به دوزخ وارد می‌شوند».

آنگاه امام سه مرتبه فرمودند:

«سوگند به خدا که دعا برتر است، آیا دعا همان عبادت نیست؟

و سه مرتبه نیز فرمودند: سوگند به خدا، دعا مهمتر است»^{۱۸}.

امام صادق علیه‌السلام فرموده‌اند:

«هرگاه حاجتی از خداوند دارم، هنگام ظهر برای دعا،

به مسجد می‌روم»^{۱۹}.

سرّ این کار با مثالی معلوم می‌شود: حاجتمندی که در خانه بنشیند و از دیگران توقع مشکل‌گشایی داشته باشد، چه قدر تفاوت دارد با حاجتمندی که از خانه بیرون و به درخانه کریمان و بزرگواران رود و از آنان با اصرار کمک بطلبد!

ماجرای پناه بردن ابولبابه به مسجد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به خوبی، بیانگر ارزش دعا و توبه

در

مسجد است و این راز را روشن می‌کند. ابولبابه همان کسی است که در جنگ بنی قریظه دچار لغزش شد و از سر بی‌دقتی طرح پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم را درباره یهودیان بنی قریظه افشا نمود. او

پس از

¹⁵ . وسائل الشیعه، حرعاملی: ج ۲ ، ص ۴۹۶ ، باب ۱۷ ، روایت ۳ .

¹⁶ . وسائل الشیعه، حرعاملی: ج ۲ ، ص ۴۹۳ ، روایت ۱ .

¹⁷ . روضه‌الواعظین، فتال نیشابوری، مؤسسه اعلمی، بیروت: ص ۳۰۷ .

¹⁸ . السرائر، ابن‌ادریس حلی: ج ۲ ، ص ۵۵۱ .

¹⁹ . بحارالانوار، علامه محمد باقر مجلسی: ج ۴۷ ، ص ۳۴۷ ، شماره ۴۴ .

آگاهی از خطای خویش، بی‌درنگ به مسجد آمد و هفت یا پانزده شبانه‌روز خود را به یکی از ستون‌های مسجد بست؛ تا این که خداوند توبه او را پذیرفت.^{۲۰} لذا در روایات آمده است که:

«.. جاء رجل الى النبي صلى الله عليه وآله وسلم فقال: من خير اهل المسجد؟ فقال:

اكثرهم لله ذكرا...»^{۲۱}.

مردی به حضور پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آمد و پرسید: در میان اهل مسجد، برترین آنها چه

کسی است؟ پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: آنان که بیش از دیگران به یاد خدا هستند.

۶ . عالمیان برای اهل مسجد تسبیح می‌گویند

تسبیح گفتن زمین برای انسان مسجدی یکی دیگر از آثار و برکات رفت و آمد به مسجد است.

امام صادق علیه‌السلام فرمود:

«کسی که به سوی مسجد گام برمی‌دارد بر هیچ خشک و تری پا

نمی‌گذارد مگر این که از زمین اول تا هفتم برای او تسبیح می‌گویند».^{۲۲}

این روایت به دو صورت ممکن است معنا شود:

۱ . مراد از تسبیح زمین برای افراد مسجدی آن است که زمین، خداوند متعال را تسبیح

می‌گوید ولی ثواب آن نصیب انسان مسجدی می‌شود.

۲ . تسبیح آسمان و زمین و سایر موجودات تنها برای ذات حق تعالی نیست، بل آنان

بندگان را که به قصد تعظیم شعائر الهی و یا هر انگیزه الهی دیگری به سوی مساجد می‌شتابند،

نیز می‌شناسند و ستایش می‌کنند و برای او تسبیح می‌گویند.

اگرچه معنای نخستین، ترجیح دارد. از درگاه خداوند باری تعالی می‌خواهم که عشق

و مهر مسجد را در دل‌ها مان جلوه‌ای نو بخشد؛ تا مساجد، این ستارگان درخشان زمین و انوار

تابناک الهی، آن‌سان که باید بر گستره خاک چهره بنمایند و پرفروغ‌تر از گذشته فرا روی

حق‌جویان پرتو افکنی کنند.

²⁰ . مغازی، محمد بن عمر واقدی: ص ۳۸۲ .

²¹ . وسایل الشیعه، شیخ حرعاملی: ج ۴ ، ص ۱۱۸۲ ، باب ۵ ، روایت ۲ .

²² . وسایل الشیعه: ج ۳ ، ص ۳۸۲ ، باب ۴ ، حدیث ۱ .